

TEKSTI Jyri Valmu, valmiuspäällikkö, Elintarviketeollisuuspooli

Elinkeinoelämä osallistuu laajasti huoltovarmuustyöhön Suomessa

Varautumisella – tai huoltovarmuudella – on Suomessa pitkät perinteet, ja elintarvikehuolto on ollut aina olennainen osa huoltovarmuutta. Huoltovarmuus on käsitteenä melko nuori, mutta varautumiseen liittyvää työtä on tehty Suomessa satoja vuosia.

Naisia Suomen Huollon varastotiloissa 21.1.1941. Kuva Viljo Pietinen/Museovirasto. Suomen Huolto oli jatkosodan ja sitä seuranneiden pulavuosien aikana toiminut, vapaaehtoista kansalaisten huoltoa tehneiden järjestöjen keskuselin. Tämä on esimerkki siitä, että suomalaiset ovat aina osanneet luoda toimivia verkostoja.

Huoltovarmuudella tarkoitetaan väestön toimeentulon, elinkeinoelämän ja maanpuolustuksen kannalta välttämättömän kriittisen tuotannon, palvelujen ja infrastruktuurin turvaamista vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

Tämän artikkelin tarkoituksena on luoda yleiskuva huoltovarmuustoiminnan kehitymisestä nykyiseen muotoonsa elintarvikehuollon ja vilja-alan viitekehyksessä.

Aikaperspektiiviä nälkävuosista ja maailmansodista

Aina ei tule muistaneeksi, että nykyisen tietoyhteiskunnan rauhallisen ja jopa yltäkylläisen ajanjakson taustalla on tapahtumia, jotka ovat toistuneet tasaisin väliajoin ja vaikuttaneet kotimaiseen elintarvikehuoltoon.

Nälkävuosien 1867–68 jälkeen elintarvikehuoltomme on ollut vaikeuksissa 40–50 vuoden välein. Ensimmäinen ja toinen maailmansota (1914–18, 1939–45) ravistelivat melkoisesti suomalaista yhteiskuntaa. Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus vuonna 1986 konkretisoi yhden pelätyimmistä uhkakuvista, on-

neksi kuitenkin vaikutuksiltaan rajoittuneena.

Näiden lisäksi elintarvikealaa ovat koetelleet aina näihin päiviin asti ongelmalliset satovuodet ja monet globaalit ilmiöt – viimeisimpänä kauppapoliittiset rajoitteet Venäjälle. Luetteloon voidaan lisätä sään ääri-ilmiöt, tuhohyönteiset ja erilaiset tautien aiheuttajat sekä muut globaalit tapahtumat.

Omavaraisuuden merkitys ymmärrettiin varhain

Maataloustuotanto muuttui Suomessa 1800-luvun lopulla merkittävästi, kun karjatalous syrjäytti viljanviljelyn ja mm. voista tuli merkittävä tulonlähde. Vehnän omavaraisuus oli 1910-luvulla noin kaksi prosenttia, rukiin noin 40 prosenttia. Arviolta, joka toinen suomalainen söi tuontiviljasta leivottua leipää!

Elintarvikkeiden saannin ongelmat konkretisoituivat loppuvuodesta 1916. Heikot sadot sekä viljan tuonnin hu-

mattava vähentyminen Venäjältä ja Saksasta aiheuttivat hintojen sääntelyä sekä merkittäviä rajoitteita paikalliskuljetukseen ja vientiin. Kesäkuussa 1917 säädettiin elintarvikelaki, joka mahdollisti valtiollisen elintarvikkeiden säännöstelyn, hinnoittelun ja jopa takavarikot. Viljan ja viljavalmisteiden osaksi koitui tiukin ja kattavin säännöstely, jolla haluttiin varmistaa erittäin niukkojen viljavarantojen riittäminen seuraavan satokauteen.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen tilanne parani hieman, mutta heikkeni taas toisen maailmansodan alkaessa. Elintarvikevarastot riittivät kevääseen 1940, jonka jälkeen pääosa elintarvikkeista oli säännöstelyn piirissä. Viimeisimpänä poistui kahvin ostorajoite vuonna 1954.

Säännöstelyn vapauduttua ihmisten kulutustottumuksissa tapahtui isoja muutoksia. Viljojen viljelyalat kasvoivat kulutuksen ja lajikkeiden kehittymisen myötä. Näillä ajanjaksoilla oli tärkeä merkitys huoltovarmuuden kehittämi-

selle nykymuotoonsa. Tällä hetkellä noin kahden miljoonan hehtaarin peltoviljelyalasta noin 50% osuus viljanviljelyssä luo paremmat mahdollisuudet ylläpitää kansallista huoltovarmuutta häiriötilanteissa.

Vehnän, ohran ja kauran tuotanto Suomessa riittää kattamaan kotimaan kulutuksen, öljykasveja ja vähäisessä määrin ruista tuodaan. Satokausista riippuvaisesta noin 3,5-4 miljoonan tonnin viljasadosta vientiin menee noin 500 000 – 800 000 tonnia viljaa.

Tässä yhteydessä on kuitenkin muistettava, että esimerkiksi eri tuotantosuunnat ovat usein riippuvaisia ulkomailta tuotavista tuotantopanoksista eli raaka-aineista. Jos tuotantoprosesseissa tarvittava energia ei riitä tai muita oleellisia viljan viljelyn mahdollistavia tuotantopanoksia puuttuu, myöskään lopputuotteita ei kyetä valmistamaan.

Oleellista onkin, miten varmistetaan oman infrastruktuurin toiminta ja toimiva ulkomaankauppa vakavissa häiriötilanteissa. Elintarvikehuolto ja siihen liittyvä omavaraisuus ovat silloin avainasemassa. Omavaraisuuden mahdolliset puutteet korostuvat.

Elintarvikehuoltosektorin poolit perustettiin 50 vuotta sitten

Huoltovarmuustyötä on tehty Suomessa aina laajassa yhteistyössä viranomaisten, elinkeinoelämän ja asiantuntijaorganisaatioiden kesken. Myös huoltovarmuusorganisaatio muodostuu näistä toimijoista.

Elintarvikehuoltosektorin nykymuotoiset pooliorganisaatiot ovat saaneet alkunsa vuonna 1968 eli reilut 50 vuotta sitten. Varautumista pohtivia komiteoita tosin toimi jo 1920-luvulla ja 1930-luvulla laadittiin hyviä suunnitelmiakin. Konkreettiset toimet kaatuivat kuitenkin eriäviin poliittisiin näkemyksiin.

Talvi- ja jatkosota antoivat lopullisen säsäyksen toimenpiteille, joilla haluttiin varmistaa suomalaisen yhteiskunnan toimintakyky vaikeissa tilanteissa. Teollisuus ja puolustustaloudellinen neuvottelukunta loivat huoltovarmuustoiminnan lähtökohdat sotakorvausten vauhdittamina 1950-luvulla.

Varautumista koskeva lainsäädäntö näki päivänvalon 1960-luvulla. Samalla muodostettiin varautumiseen liittyviä

Aina ei tule muistaneeksi, että nykyisen tietoyhteiskunnan rauhallisen ja jopa yltäkylläisen ajanjakson taustalla on tapahtumia, jotka ovat toistuneet tasaisin väliajoin ja vaikuttaneet kotimaiseen elintarvikehuoltoon.

organisaatioita ja luotiin toimintaperiaatteita. Suomessa sekä kotitaloudet että koko yhteiskunta olivat siirtyneet omavaraisuudesta teollistuneen yhteiskunnan lainalaisuuksiin ja riippuvuuksiin.

Energiakriisin aikana 1970-luvulla herättiin ymmärtämään kansainvälisessä toiminnassa ilmenevien kriisien vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan. Huoltovarmuustoiminta yleistavoitteineen syntyi 1980-luvulla edellisten vuosikymmenten tapahtumien, organisaatioiden ja toimintamallien pohjalta.

Huoltovarmuuskeskus (HVK) perustettiin 1990-luvulla toimeenpanemaan, edistämään ja koordinoimaan keskitetysti siihen mennessä hajanaisesti hoidettuja varautumistoimia. Valmius- ja puolustustilalait korvasivat vanhat ns. säännöstelyvaltuus- ja sotatilalait. Kansainvälistyminen ja kansainvälinen yhteistyö tulivat mukaan huoltovarmuustoimintaan.

Julkinen ja yksityinen sektori yhteistyössä

Tänä päivänä huoltovarmuusorganisaatio on laaja verkosto, jossa ovat edustettuina valtionhallinto, toimialajärjestöt ja yritykset. Valtion ja kuntien organisaatioilla on lakisääteinen velvollisuus varautua mm. valmiussuunnitelmien avulla häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin.

Varautuminen rakentuu julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuudelle, jossa elinkeinoelämä ylläpitää osaa yhteiskunnalle elintärkeistä toiminnoista. Osalta yrityksistä edellytetään valmiussuunnittelua vakavimpien kriisien varalle.

Elinkeinoelämän aktiivinen osallistuminen huoltovarmuustyöhön on aina ollut tunnusomaista Suomessa, vaikka

toiminta on pääosalle yksityistä sektoria vapaaehtoista. Huoltovarmuusorganisaation tärkein tehtävä on pyrkiä turvaamaan huoltovarmuuden kannalta tärkeiden organisaatioiden ja koko yhteiskunnan toimintamahdollisuudet.

Huoltovarmuusneuvosto tarkastelee maan huoltovarmuuden tilaa yleisesti ja tekee aloitteita huoltovarmuutta koskevis- sa asioissa. HVK on asiantuntijaorganisaatio, joka ohjaa poolitoimintaa pyrkien osaltaan vaikuttamaan myös siihen, että huoltovarmuusnäkökulma huomioidaan taloudellisessa ja poliittisessa päätöksenteossa.

HVK ylläpitää ja kehittää huoltovarmuuteen liittyvää suunnittelua ja operatiivista toimintaa laissa määritetyllä tavalla sekä tukee poolien ja sektorien toimintaa. Sektorit on muodostettu painopistealueille ja niiden tehtävänä on arvioida toimialansa huoltovarmuuden tilaa sekä ohjata ja edistää samalla huoltovarmuuteen liittyvää yhteistyötä osana laajoja, alakohtaisia yhteistoimintaorganisaatioita.

Elintarvikealan yritysten osallistuminen huoltovarmuustoimintaan tapahtuu sektoreissa ja pooleissa – tapauskohtaisesti siis muissakin pooleissa kuin elintarvikehuoltosektorin alkutuotanto-, elintarvike- sekä kauppa- ja jakelupooleissa. Poolien vastuulla on operatiivinen varautuminen, jota toteutetaan elinkeinoelämäpainotteisten toimielinten johdolla.

Poolien tärkeimpinä tehtävinä on tukea yritysten jatkuvuudenhallintaa ja määrittellä huoltovarmuuden kannalta kriittiset resurssit oman toimialan huoltovarmuuden kehittämiseksi. Yhteistyötä pidetään yllä ja kehitetään jatkuvasti.

Kumppanuusverkosto mahdollistaa tavoitteiden ja hyötyjen yhteensovittamisen varautumistoimenpiteissä. Ministeriöt ohjaavat ja seuraavat toimialansa varautumista ja sen kehittämistä.

Kansalliset vahvuudet rakennusaineina

Suomessa on runsaasti kansallisia vahvuuksia, jotka auttavat ylläpitämään huoltovarmuuttamme. Näitä ovat esimerkiksi runsaat luonnonvarat, hyvä elintarvikkeiden tuotantokyky, kehittynyt hyvinvointi- ja koulutusjärjestelmä sekä hyvin toimiva fyysinen ja sähköinen infrastruktuuri vesijohtoverkostoineen ja rahoitus- ja ICT-järjestelmineen.

HUOLTOVARMUUSORGANISAATIO

Huoltovarmuusorganisaatio on laaja verkosto, jossa ovat edustettuina valtionhallinto, toimialajärjestöt ja yritykset.

Huoltovarmuus on perinteisesti merkinnyt materiaalien saannin varmistamista muun muassa varastoimalla tuotteita ja materiaaleja. Varmuus-, velvoite- ja turvavarastoinnilla pyritään turvaamaan väestön toimeentulo ja elinkeinoelämän toiminta vakavissa häiriötilanteissa.

Materiaalisen varautumisen rinnalle on noussut 2000-luvulla kriittisen tuotannon sekä järjestelmiä ylläpitävien organisaatioiden ja verkostojen toiminnan jatkuvuus ja sen varmistaminen. Jatkuvuudenhallinnassa on kyse toimenpiteistä, joilla organisaatio hallitsee erilaisia toimintaansa uhkaavia häiriöitä ennalta suunnitelluilla ja toteutetuilla järjestelyillä sekä johtamismalleilla.

Suomalaisen yhteiskunnan häiriönsietokyky rakentuu 2020-luvulla juuri näille olemassa oleville, toimiville perusrakenteille sekä markkinataloutta osaltaan ylläpitävien yritysten ja organisaatioiden tuottamille, päivittäiseen elämiseen tarvittaville tuotteille ja palveluille sekä huoltovarmuusorganisaation työhön – unohtamatta yhteiskunnan toiminnan kannalta merkittävien materiaalien saannin varmistamista.

Huoltovarmuus kohtaa uhkia

Tietoyhteiskunta on luonut Suomeen turvallisuutta, mutta samalla yhteiskunnan häiriöherkkyyks on lisääntynyt. Kansantaloutemme on tiivis osa kansainvälis-

tä taloutta. Tätä nykyä vakavimpana uhkana pidetäänkin tilannetta, jossa huoltovarmuuden kannalta kriittisiä tavaroita ja palveluja ei saada ulkomailta Suomeen.

Muina uhkina voidaan pitää vakavia häiriöitä, jotka vaikuttavat sähköisiin tieto- ja viestintäjärjestelmiin, energian saantiin sekä väestön terveyteen ja toimintakykyyn. Ilmastonmuutoksen vaikutuksia seurataan. Globaalien ruokakriisien, katovuosien sekä maatalouden kannattavuusongelmien mahdollisia vaikutuksia pyritään ennakoimaan, unohtamatta vaarallisten tartuntatautien leviämisen riskiä sekä perusasioita, kuten Suomen ilmasto-olosuhteita, sijaintia, riippuvuutta merikuljetuksista, energiain- tensiivisen talouden rakennetta ja pitkiä kuljetusetäisyyksiä.

Huoltovarmuustoimintaa arvioidaan ja kehitetään jatkuvasti kaikkien edellä mainittujen tekijöiden takia.

Heräsikö kiinnostus? Osallistu koulutukseen!

Toiminnasta kiinnostuneet yritykset ja organisaatiot, jotka eivät kuulu huoltovarmuusorganisaatioon voivat vastaisuudessa hakeutua Turun kauppakamarin ja Huoltovarmuuskeskuksen pilotoimalle pk-yrityksen toiminnan jatkuvuuden varmistaminen -koulutukseen (RIMA-riskeistä mahdollisuuksiin).

Ensimmäinen koulutus toteutuu Tu-

russa tänä keväänä. Syksyllä 2020 koulutukset leviävät myös Varsinais-Suomen ulkopuolelle ja ne toteutetaan yhteistyössä neljän kauppakamarin eli Oulun, Helsingin, Kuopion ja Jyväskylän (Elinkeinoelämän varautumisalueet - ELVAR) kanssa.

Vuoden 2021 alusta lähtien koulutus- tarjonta laajennetaan kaikkiin muihin koulutuksia järjestäviin kauppakamareihin ympäri Suomea. Koulutus antaa hyvän kuvan riskien- ja jatkuvuudenhallinnasta ja mahdollistaa myös yritysten oman toiminnan arvioinnin ja tarvittaessa kehittämisen sekä siihen liittyen alueellisen verkostoitumisen.

Lisää tietoa ja aineistoja huoltovarmuudesta löytyy Huoltovarmuuskeskuksen nettisivuilta <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/>. □

Lähteet:

Kaija Rautavirta: *Petusta Pitsaan, (Ruokahuollon järjestelyt kriisi-aikojen Suomessa)* 11.6.2010

Jouni Lautiainen *Ravinnon varjelu, (Huoltovarmuusorganisaation elintarviketeollisuuspoolin uhkakuvat 1969-2009)* 24.11.2016 Huoltovarmuus.fi, Ruokatieto.fi, VYR.fi (Vilja-alan yhteistyöryhmä)